

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πτυχιακή Εργασία της φοιτήτριας:
Άϊτα Αικατερίνης (Α.Ε.Μ: 3309)

Θέμα εργασίας:

<<Exemplum Olympicum: Μαρτυρίες του Ιερού Χρυσοστόμου για Ολυμπιακά αθλήματα & συντελεστές>> (η πυγμαχία, το παγκράτιο, το πένταθλο, οι ιπποδρομίες – αρματοδρομίες, οι κήρυκες, οι θεατές, κριτική των αγώνων)

Υπεύθυνος καθηγητής: Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηεφραϊμίδης

Β' βαθμολογήτρια: Κλειώ Σέμογλου

Εξάμηνο: Η'

Ακαδημαϊκό έτος: 2015 – 2016

ΦΛΩΡΙΝΑ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

➤ <u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	σελ. 4
➤ <u>ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ</u>	
➤ <u>ΑΘΛΗΜΑΤΑ</u>	σελ. 6
➤ Πυγμαχία	σελ. 8
➤ Παγκράτιο	σελ.13
➤ Πένταθλο	σελ.17
➤ Ιπποδρομίες - Αρματοδρομίες	σελ.19
➤ <u>ΠΡΟΣΩΠΑ</u> (Πρόσωπα καίριας σημασίας κατά τη σωματική άθληση)	
➤ Κήρυκες	σελ.27
➤ Θεατές	σελ.29
➤ Κριτική των αγώνων	σελ.32
➤ <u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	σελ.34
➤ <u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ.35
➤ <u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</u>	σελ.36

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στηρίζεται στη μελέτη κειμένων θύραθεν και εκκλησιαστικών συγγραφέων, καθώς και άλλων σχετικών πηγών στις οποίες υπάρχουν μαρτυρίες των Πατέρων της Εκκλησίας μας (κυρίως μαρτυρίες του Ιερού Χρυσοστόμου) για την άθληση των νέων. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στους Ολυμπιακούς αγώνες, στα αθλήματα και στα άτομα που είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την προετοιμασία και διεξαγωγή των αγωνισμάτων.

Το Θέατρο και το Στάδιο αποτελούσαν δύο πολύ σημαντικούς πόλους έλξης των ελεύθερων πολιτών, καθώς επίσης και δύο πολύ εκφραστικά σύμβολα της κοινωνικοπολιτικής ζωής των αρχαίων Ελλήνων, γεμάτα από την παρουσία των θεών και την λαμπερή εμπειρία της ιερότητας. Εδώ ο άνθρωπος, ψυχαγωγούμενος και παιδευμένος, αισθάνθηκε έντονα την αισθητική συγκίνηση και την κάθαρση, ενώ ο αθλούμενος βίωσε την αναγωγή του στο επίπεδο της αρμονίας και της χάριτος. Το ιδεώδες της καλοκαγαθίας αποτελεί πάντοτε το ζητούμενο κάθε ολοκληρωμένης μορφής παιδείας που έχει ως κέντρο τον άνθρωπο. Η γυμναστική για το σώμα και η μουσική για την ψυχή συνιστούσαν τους δύο άξονες της πλατωνικής παιδείας.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η προσέγγιση του πανάρχαιου θεσμού των Ολυμπιακών και των άλλων πανελληνίων αγώνων, που πρώτη η Ελλάδα σε παγκόσμιο επίπεδο δημιούργησε και προέβαλε. Η προσέγγιση αυτή γίνεται μέσα απ' τις γραπτές μαρτυρίες, που έχουν ως σήμερα παραμείνει αναξιοποίητες.

Οι Εκκλησιαστικοί Πατέρες αναφερόμενοι στον <<αγώνα των αθλητών του πνεύματος>>, έκαναν συχνά παραλληλισμούς με τους αθλητικούς αγώνες. Ιδιαίτερη ήταν η μνεία για τους Ολυμπιακούς αγώνες, τους οποίους πολύ συχνά έπαιρναν ως παράδειγμα. Χρησιμοποιώντας, δηλαδή, μεταφορικό λόγο ήθελαν να δηλώσουν πως <<ο ασκητής, ο μοναχός, ο ιερέας, ο καλός χριστιανός είναι για τους Πατέρες της Εκκλησίας ένας "αθλητής">>.

Θα ήθελα πριν κλείσω το σύντομο αυτό εισαγωγικό σημείωμα, να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Αρχιμ. Ειρηναίο Ι. Χατζηφραιμίδη και τους υπεύθυνους της βιβλιοθήκης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Φλώρινας για τη βοήθεια και την πολύτιμη συνεργασία τους που στάθηκε αποφασιστική για την συγγραφή αυτής της εργασίας.

ΑΘΛΗΜΑΤΑ

Τα αγωνίσματα, για τα οποία γίνονται και οι περισσότερες αναφορές στις μαρτυρίες των Εκκλησιαστικών Πατέρων του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα (συγκεκριμένα του Ιερού Χρυσοστόμου) είναι η πυγμαχία, το παγκράτιο, το πένταθλο, οι ιπποδρομίες - αρματοδρομίες.

Εστιάζοντας σε μία λεπτομερή περιγραφή των αγωνισμάτων μπορούν να γίνουν εμφανή τα χαρακτηριστικά εκείνα, τα οποία διαφοροποιούν κάποιο άθλημα από ένα άλλο, με βάση τον τρόπο και τον χώρο διεξαγωγής τους.

Η ετυμολογία της λέξης “αγών” αποκαλύπτει το έθιμο των Ελλήνων να συνδέουν σημαντικές συγκεντρώσεις με αθλητικές εκδηλώσεις. Κάθε φορά που γινόταν μία συνάθροιση, συνοδευόταν, σε γενικές γραμμές, από αθλητικές εκδηλώσεις. Αυτό ακριβώς στάθηκε και η αιτία για την καθιέρωση μεγάλων αγώνων, δηλαδή αθλητικών γιορτών, οι οποίες διοργανώνονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα, σε κεντρικούς λατρευτικούς χώρους και ήταν άρρηκτα δεμένες με την λατρεία της από κοινού λατρευόμενης θεότητας¹.

Θρησκευτικός χαρακτήρας των αγώνων

Οι πανελλήνιες θρησκευτικές τελετές που λάμβαναν χώρα σε διάφορους τόπους, αρχικά, είχαν αφορμή διάφορα γεγονότα. Αργότερα, συνδέθηκαν με αγροτικές λατρείες, με τελετές της βλαστήσεως ή με την λατρεία κάποιου θεού ή ήρωα. Στις θρησκευτικές αυτές γιορτές καθιερώθηκε να τελούνται και αθλητικοί αγώνες. Οι αθλητές προσέρχονταν στο στίβο να αγωνιστούν για αληθινές αξίες ζητώντας την θεϊκή συνδρομή στην προσπάθειά τους. Η νίκη τους, πάλι, ήταν μία ευγενική προσφορά στο Θεό. Αυτή η σύνδεση θρησκείας και αγώνων παρουσίαζε την νίκη ως δώρο θεϊκό και οποιαδήποτε παραβίαση των κανόνων ενός τίμιου αγωνίσματος ήταν πράξη ανίερη και βλάσφημη.

¹ W. Decker, Ο αθλητισμός στην Ελληνική αρχαιότητα, σελ. 22.

Κανείς άλλος λαός στην αρχαιότητα δεν αγάπησε με τέτοιο πάθος τον αθλητισμό και δεν ανέπτυξε το αγωνιστικό πνεύμα σε τόσο υψηλό βαθμό όσο οι αρχαίοι Έλληνες. Η αγάπη τους για την άμιλλα κυριάρχησε σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής και της τέχνης τους. Πίστευαν ότι τα αθλήματα όχι μόνο ψυχαγωγούν, αλλά γυμνάζουν τόσο το σώμα όσο και το πνεύμα, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη όλων των αρετών².

² ANNA ΜΑΡΑΝΤΗ, ΟΛΥΜΠΙΑ & ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ, σελ. 105.

ΠΥΓΜΑΧΙΑ

Η <<πυγμή>>³ ή <<πυκτή>>⁴ ήταν τόσο συνηθισμένη τότε, ώστε το “πυκτεύειν” και το “αγωνίζεσθαι” να είναι σχεδόν συνώνυμα, όπως τουλάχιστον παραδίδει ο Χρυσόστομος. Προκαλούσε δε τέτοια ένταση στους πυγμάχους, ώστε το “πυκτεύειν” να είναι παραπλήσιο με τα “οργίζεσθαι” και “συγκρούεσθαι”, κατά τον ίδιο πατέρα.

Εισέρχονταν στον αγώνα φορώντας ιμάτιο μουσκεμένο με λάδι. Το αγώνισμα ήταν ιδιαίτερα σκληρό⁵. Κατά τον Χρυσόστομο, το σώμα του πυγμάχου ήταν διάτρητο από τραύματα, γεμάτο από αίματα και κατακομμένο το κεφάλι του, που ήταν η προτιμώμενη επιφάνεια για χτυπήματα. Στην πυγμαχία τότε νικούν και στεφανώνονται οι νικητές, όταν <<πετσοκόψουν>> τα κεφάλια των αντιπάλων.

Πολλοί πληγώνονται στο κεφάλι, αλλά δαγκνούν βαθιά τα χείλη τους και έτσι ήρεμα υποφέρουν τους πόνους⁶. Άλλοι από τα χτυπήματα τρίζουν τα δόντια (PG 61, 321). Άλλοι, από το πολύ αίμα που τους περιρρέει, περιφέρονται με σκοτοδίνη (PG 57,212)⁷.

Η σκληρότητα του αθλήματος και τα τραύματα που δεχόταν ο πυγμάχος, τον έκαναν να επείγεται για να εξέλθει από το στάδιο, προκειμένου να απαλλαγεί από τα τραύματα.

³ Καθιερώθηκε την 23^η Ολυμπιάδα του 688 π.Χ., κατά την οποία νίκησε ο Ονόμαστος από την Σμύρνη. Πausανίας, Ελλάδος Περιήγησις, 5, 8, 7. Φιλόστρατος, Περί γυμναστικής, 12.

⁴ Μακάριος Αιγύπτιος, PG 34, 657B. Τον πυγμάχο (<<πύκτην>>) μνημονεύει ο Γρηγόριος ο Θεολόγος. PG 37, 847A, 1206A. Μνεία του αγωνίσματος κάνει και στο PG 37, 735A.

⁵ Ο Ξενοφάνης ονομάζει την πυγμαχία <<αλγινόεσσαν>>, οδυνηρή. Αποσπάσματα, 2,4. Ο Φίλωνας γράφει ότι όποιος μπορεί να πυγμαχεί ή να παγκρατιάζει, βραβεύεται, μολονότι υβρίζει και αδικεί. Άλλοι τραυματίζουν σοβαρά τα κεφάλια και τα πρόσωπα των αντιπάλων και, όμως, στεφανώνονται λόγω της ανηλεούς ωμότητάς τους. Περί γεωργίας, 113 – 114.

⁶ Τους νέους στην Ολυμπία, τους βάρβαρους στην αρένα να δέχονται βαρύτατα πλήγματα και να τα υποφέρουν σιωπηλοί.

⁷ Ο Ευρύαλος, ηττημένος στην πυγμαχία κατά τους αγώνες προς τιμήν του νεκρού Πατρόκλου, έπειτα από ένα χτύπημα νοκ-άουτ έσερνε τα πόδια του, έφτυνε αίμα πηκτό και έριχνε το κεφάλι του από την μία μεριά. Λιγοθυμισμένος οδηγήθηκε έξω από το αγωνιστικό χώρο. Όμηρος, Ιλιάς, Ψ, 689 – 699.

Ο ιερός Χρυσόστομος κάνει λόγο και για άνθρωπο που φοβάται, διότι πρόκειται να πυγμαχήσει. Προφανώς, φοβόταν τυχόν τραυματισμούς. Λέγει χαρακτηριστικά ότι <<όποιος προτιμά να πυγμαχήσει χωρίς να τραυματιστεί, αυτός δεν προσδοκά να στεφανωθεί>>⁸.

Οι πυγμάχοι έπρεπε να είναι ευκίνητοι. Ένα πρόσεχαν καλά και μία ήταν η αποστολή τους: να χτυπήσουν και να μην χτυπηθούν, να μην δεχθούν την γροθιά του αντιπάλου⁹.

Σχετικά με την στέψη των πυγμάχων, ο Χρυσόστομος λέγει ότι οι βασιλείς στεφάνωναν το δεξιό χέρι του αρίστου πυγμάχου, όπως και του παγκρατιαστή, πριν στεφανώσουν το κεφάλι του (PG 54, 689). Αυτό συνέβαινε επειδή ο πυγμάχος και ο παγκρατιαστής κέρδιζαν την νίκη κυρίως με τα χέρια¹⁰.

Τα προστατευτικά γάντια πήραν το όνομα **μήρμυκες** όχι μόνο λόγω του σχήματός τους, αλλά, επίσης, σίγουρα και υπαινικτικά για τις επώδυνες πληγές που προκαλούσαν. Η σύγκρισή τους με τα τιμπήματα του μη συμπαθούς εντόμου είναι εύλογη. Λόγω του υψηλού κινδύνου τραυματισμών, οι αθλητές φορούσαν στην προπόνηση επενδυμένα γάντια πυγμαχίας (σφαίραι) και περιστασιακά ακόμη και προστατευτικό του κεφαλιού (αμφωτίδες), το οποίο προοριζόταν να περιορίσει, όσο τον δυνατόν, τα <<κατσαρά>> αυτιά, το χαρακτηριστικό των αθλητών των βαρέων αγωνισμάτων. Για τους ίδιους λόγους, πολλοί καταγίνονταν με ζήλο με τη **σκιαμαχία** και την εξάσκηση στον **κώρυκο**¹¹.

Η πυγμαχία στην Αρχαιότητα αποτελούσε πάντα μία αιματηρή υπόθεση, στην οποία οι αντίπαλοι βασάνιζαν βάναυσα ο ένας τον άλλον. Η αδυναμία ενός αθλητή να συνεχίσει τον αγώνα σήμαινε συχνά βαρύ τραυματισμό¹².

⁸ Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηεφραιμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 72 – 74.

⁹ Χρυσόστομος, PG 62, 543. Εφραίμ Σύρος, Αποσπάσματα παραινέσεων, 1, 14. Περί αρετής προς νεώτερον ασκητήν, 3, 20.

¹⁰ Σε όλους τους πανελλήνιους αγώνες της αρχαιότητας ο νικητής κρατούσε φοίνικα στο δεξιό χέρι. Ο Θησέας ήταν αυτός που καθιέρωσε, σε αγώνα που έδωσε στην Δήλο προς τιμήν του Απόλλωνα, να στεφανώνονται οι νικητές με φοίνικα. Πausanias, Ελλάδος Περιήγησις, 8, 48, 3. Πλούταρχος, Συμποσιακά Προβλήματα, 8, 4, 1: <<Άλλος αγώνας έχει άλλο στεφάνι. Τον φοίνικα όμως από κοινού όλοι>>.

¹¹ W.Decker, Ο αθλητισμός στην ελληνική αρχαιότητα, σελ. 132- 133.

¹² W.Decker, όπως παραπάνω, σελ. 134.

Η πυγμή ήταν από τα πιο δημοφιλή αθλήματα. Η άσκηση των αθλητών γινόταν στις παλαιότερες από άνδρες που είχαν έντονη μυϊκή διάπλαση¹³.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μνημονεύει την πυγμαχία στις εξής περικοπές:

<<Σκόρπισε την λογοδοσία για όλη την ζωή του, όταν εισήλθε πολύ μικρός πυρετός, γιατί από την μια έλεγε για την τέχνη των φαρμάκων, από την άλλη με τα φάρμακα να αγωνίζεται (πυκτεύων) τον αόρατο θάνατο, που σε λίγο κυριεύει τον άρρωστο. Όμως, αυτός που βλέπει τον εαυτό του αφρούρητο να πιέζεται επίμονα και την ψυχή να ωθείται με βίαιο τρόπο προς την έξοδο, στρέφει στενάζοντας το κεφάλι και στα δύο μέρη, περιφέρει το βλέμμα μαζί με δάκρυα>>¹⁴.

<<Λοιπόν, δεν πρέπει να αναπαυόμαστε ποτέ, αλλά πάντα να αγωνιζόμαστε (πυκτεύωμεν), κυρίως σε περίπτωση ασθένειας, όταν σωματικός και ψυχικός πόνος ταράζει την ψυχή, όταν κίνδυνοι πολιορκούν και παρακινείται να πει το πικρό λόγο. Τότε κυρίως πρέπει να ασφαλιστεί και να οχυρωθεί με το θώρακα της υπομονής και το όπλο της προσευχής>>¹⁵.

<<Όταν εμείς οργιζόμαστε και αγωνιζόμαστε και συγκρουόμαστε με τους άλλους, εκείνος χαίρεται, όμως, όταν επικρατεί ειρήνη και ομόνοια και συγκρατούν την οργή τους, συμμαζεύεται πάλι και ταπεινώνεται, επειδή είναι εχθρός της ειρήνης, εχθρός της ομόνοιας και πατέρας του φθόνου>>¹⁶.

<<Αναδείξτε μεγάλο αγώνα, μέσα από τα αθλήματα, χωρίς στολισμούς πρέπει να πυγμαχείς, όχι να είσαι οκνηρός. Δεν βλέπεις αυτούς που πυγμαχούν, τους αθλητές; Λοιπόν, αυτούς τους ενδιαφέρει το βάδισμα και το σώμα; Καθόλου. Αλλά, όλοι αυτοί οι αφέντες φοράνε ιμάτιο μουσκεμένο με λάδι και ένα μόνο βλέπουν, να τραυματίσουν και να μην τραυματιστούν>>¹⁷.

<<Στους Ολυμπιακούς αγώνες οι πυγμαχοί αν “πετσοκόψουν” τα κεφάλια των αντιπάλων τους, τότε νικούν και στεφανώνονται. Αυτός, όμως, κομματίασε το σώμα του αντιπάλου, έκανε το σώμα του πυγμαχού διάτρητο από τραύματα κάθε είδους και ανίσχυρο, νικήθηκε και αναχώρησε>>¹⁸.

¹³ ANNA ΜΑΡΑΝΤΗ, ΟΛΥΜΠΙΑ & ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ, σελ. 112.

¹⁴ PG 64, 457.

¹⁵ PG 64, 545.

¹⁶ PG 54, 689.

¹⁷ PG 62, 543.

¹⁸ PG 49, 70.

<<Ποιος αγωνιστής, όταν φτάνει η ώρα να στεφανωθεί, πηγαίνει να αγωνιστεί; Ποιός πυγμάχος, όταν φτάνει η ώρα να στεφανωθεί, επιστρέφει πίσω στον αγώνα για να κατακόψει το κεφάλι του;>>¹⁹.

<<Οποιοσδήποτε γενναίος αθλητής που αγωνίζεται μέσα στο σκάμμα, επιζητεί να έχει λουτρό και τραπέζι γεμάτο με τροφές και κρασί; Αυτό είναι χαρακτηριστικό όχι αθλητή, αλλά βλάκα. Ο αθλητής αντιμάχεται με την σκόνη, το λάδι που έχει επάνω του αλειμμένο, την θερμότητα της ηλιακής ακτίνας, τον πολύ ιδρώτα, την πίεση και τις δυσκολίες του αγώνα. Ο καιρός της πυγμαχίας είναι καιρός που ο αθλητής τραυματίζεται και ματώνει και πονά>>²⁰.

<<Οι πυγμάχοι και αυτοί που υποφέρουν από τον πόνο, τρίζουν τα δόντια, και οι γυναίκες την ώρα του τοκετού, επειδή πονάνε, τρίζουν τα δόντια. Αυτό δεν είναι ευχαρίστηση, αλλά περισσότερο σύγχυση και αναταραχή>>²¹.

<<Οι πυγμάχοι, όταν δέχονται θανάσιμα τραύματα, τους περιρρέει πολύ αίμα και περιφέρονται με σκοτοδίνη>>²².

<<Ο πυγμάχος βιάζεται να αναχωρήσει από το στάδιο, για να απαλλαγεί από τα τραύματα, και ο αθλητής επιθυμεί να ερημώσει το στάδιο από θεατές, για να ελευθερωθεί από τους πόνους. Έτσι, και αυτός που έχει ένα σκληρό και τραχύ τρόπο ζωής και το αντιμετωπίζει με ανδρεία, επιθυμεί το τέλος, για να απαλλαγεί από τους τωρινούς πόνους και να κατέχει τα αποκτημένα στεφάνια, να πηγαίνει με θάρρος προς το γαλήνιο μέρος, να πλεύσει σε λιμάνι και εκεί να μεταναστεύσει. Εδώ, λοιπόν, δεν υπάρχει υποψία για ναυάγιο. Γι' αυτό και ο Θεός κατασκεύασε για εμάς επίμοχθη την φύση και με κόπους την ζωή, για να αναγκαστούμε να υποχωρήσουμε από εδώ, εξαιτίας της πίεσης και να αποδώσουμε σημασία και να επιθυμούμε το αποτέλεσμα>>²³.

¹⁹ PG 62, 206.

²⁰ PG 63, 51.

²¹ PG 61, 321.

²² PG 57, 212.

²³ PG 49, 85.

<<Όποιος πυγμάχος προτιμά να αγωνιστεί χωρίς να τραυματιστεί, δεν περιμένει να στεφανωθεί. Και εσύ λοιπόν, αγαπητέ, δέξου να μετέχεις σε αγώνα παγκρατίου προς τον διάβολο, χωρίς να επιδιώκεις μία ζωή γεμάτη με πολυτέλειες και χωρίς κινδύνους. Γιατί δεν είναι εδώ οι αμοιβές και οι υποσχέσεις, αλλά στο μέλλον όλα τα λαμπρά που έχει υποσχεθεί ο Θεός>>²⁴.

<<Όποιος πυγμάχος προτιμά να αγωνιστεί χωρίς να τραυματιστεί, δεν περιμένει να στεφανωθεί. Όταν, λοιπόν, αυτός κάνει κάτι καλό, θα δεχθεί τα αντίθετα αν βλέπει κάποιον άλλον να παθαίνει κάτι, και εκείνος ευχαριστιέται και χαίρεται>>²⁵.

²⁴ PG 49, 31.

²⁵ PG 63, 713.

ΠΑΓΚΡΑΤΙΟ

Πολλές αναφορές υπάρχουν στον Χρυσόστομο. Ο ιερός πατέρας τονίζει την σκληρότητα του αθλήματος (PG 50, 611)²⁶. Θεωρεί δε δίκαιο να καυχάται ο παγκρατιαστής. Σημειώνει ότι κανείς δεν επιζητεί την άνεση και ασφάλεια στην ημέρα του παγκρατίου και ότι το αγώνισμα εξασθενεί τις δυνάμεις των αθλητών. Κάνει λόγο για δαγκώματα και χτυπήματα στο κεφάλι κατά την διεξαγωγή του αθλήματος. Θεωρεί ότι ο παγκρατιαστής είναι αξιοθαύμαστος και μόνο που τον βλέπεις να έχει ευεξία και να κατέχει την τέχνη. Λάμπει, όμως, κυρίως, όταν επιφέρει χτυπήματα στον αντίπαλό του, διότι τότε ενεργοποιείται η ευεξία του και αποδεικνύεται ότι έχει δοκιμαστεί η τέχνη του.

Το αγώνισμα συνδύαζε πυγμαχία και πάλη²⁷. Κατά την στέψη στεφανώνονταν πρώτα το δεξιό χέρι του παγκρατιαστή²⁸.

Οι μαρτυρίες δείχνουν τους αγώνες να φτάνουν ως τα άκρα, προκειμένου να επιτευχθεί η ποθητή νίκη, μια και ο αθλητής ταυτίζεται με τον ήρωα των ηρωικών χρόνων. Έτσι, τελικά <<βιαιότητα>> στην αρχαιότητα σημαίνει <<εμμονή στην νίκη>>²⁹.

Για τους λόγους αυτούς οδηγείται ο αθλητής στην υπέρβαση των ορίων του. Η συγκέντρωση των δυνάμεών του προς την νίκη συνοδεύεται και από άγρια χτυπήματα, δυνατές γροθιές, παραμορφώσεις στο πρόσωπο, αίμα, τρώσεις ή και θάνατο. Οι μορφές της βίας αυτής δεν είναι παρά η εξωτερίκευση, η εφαρμογή στην πράξη, η υλοποίηση της ίδιας φιλοσοφικής στάσης: Να αποκτήσει την πολυσήμαντη νίκη οπωσδήποτε, αλλιώς ας πεθάνει, όπως ακριβώς θα έκανε εάν βρισκόταν και στην αληθινή μάχη³⁰.

²⁶ Σε αυτή την περικοπή ο Άγιος Χρυσόστομος κάνει μία υπόθεση: Αν ένας παγκρατιαστής, μη δυνάμενος να αντισταθεί λόγω των χτυπημάτων που δέχθηκε, έχει την αξίωση να κοπούν τα χέρια του αντιπάλου και τον χτυπά ανυπεράσπιστο, η νίκη πρέπει να κατακυρωθεί σε εκείνον που κόπηκαν τα χέρια του.

²⁷ Το παγκράτιο εισήχθη στους Ολυμπιακούς αγώνες κατά την 33^η Ολυμπιάδα του 648 π.Χ., αποτελεί αποκλειστικότητα των Ελλήνων, διότι δεν απαντά σε κανέναν άλλον λαό του αρχαίου κόσμου.

²⁸ Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηγεφραιμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 75, 76.

²⁹ Κωνσταντίνα Γογγάκη, Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό, σελ. 343, 344.

³⁰ Κωνσταντίνα Γογγάκη, όπως παραπάνω, σελ. 344, 345.

Λόγω των εδαφικών συμπλοκών, αυτό το αρχαϊκό αγώνισμα είχε ένα πλεονέκτημα απέναντι στην πυγμαχία και την πάλη, οι οποίες απέναντι στην φυσική βαναυσότητα του παγκρατίου μπορεί και να φάνταζαν πολιτισμένες: το ότι στην εύνοια των θεατών έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης, γιατί περιείχε πλούσιες εναλλαγές. Σε αντίθεση με την στατική πάλη και την διαρκή ανταλλαγή χτυπημάτων στο κεφάλι στην πυγμαχία, τα χτυπήματα των παγκρατιαστών έσφυζαν από ζωή. Εδώ δεν ήταν αποφασιστικής σημασίας μόνο το βάρος των αγωνιζομένων (όπως στην πάλη) ή η εμβέλεια (όπως στην πυγμαχία), αλλά πολύ περισσότερο ο παγκρατιαστής έπρεπε να είναι δυνατός, γρήγορος στις αντιδράσεις του, να αψηφά τον πόνο και να κατέχει μία σειρά τεχνικές³¹.

³¹ W. Decker, Ο αθλητισμός στην ελληνική αρχαιότητα, σελ. 141.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μνημονεύει το παγκράτιο στις εξής περικοπές:

<<Μην αναζητάς, λοιπόν, κατά την διάρκεια των αγωνισμάτων και την ημέρα του παγκρατίου την άνεση και την ασφάλεια. Μην συγχέεις τους καιρούς. Αλλά υπάρχουν πολλοί ανίσχυροι. Αλλά και γι' αυτό προνόησε ο Θεός και άφησε εδώ δίκαια σε πολλούς την ευτυχία, όχι για εκείνους, αλλά για τους αδύναμους>>³².

<<Ο παγκρατιαστής είναι αξιοθαύμαστος και μόνο που τον βλέπεις να έχει ευεξία και να κατέχει την τέχνη. Λάμπει, όμως, κυρίως, όταν επιφέρει χτυπήματα στον αντίπαλό του, επειδή τότε ενεργοποιείται η ευεξία του και αποδεικνύεται ότι έχει δοκιμαστεί η τέχνη του. Έτσι, λοιπόν, τότε ενεργοποιείται περισσότερο η σωτηρία σας, τότε γνωστοποιείται, ενισχύεται, επαυξάνεται, όταν έχετε υπομονή, όταν υποφέρετε και τα υπομένετε όλα με γενναιότητα>>³³.

<<Εδώ έχεις έρθει, όχι για να δώσεις ανάπαυση στον εαυτό σου, αλλά για να μάθεις να αγωνίζεσαι, να παλεύεις και να κατακόβεις την δύναμη των αόρατων δαιμόνων. Γιατί κανένας δεν έρχεται στην παλαίστρα για απόλαυση, ούτε είναι η κατάλληλη στιγμή στα αγωνίσματα να καλλωπίζεται, ούτε κατά την διάρκεια της παράταξης να επιζητεί να τρώει και να πίνει καλά>>³⁴.

<<Κανένας δούλος δεν αγωνίζεται, κανένας δεν στρατεύεται με την θέλησή του, αλλά εάν κάποιος δούλος αλωνίζει, μετά αποδοκιμάζεται με τιμωρία από το στρατολογικό κατάλογο. Όχι μόνο στην εκστρατεία, αλλά και στους Ολυμπιακούς αγώνες αυτό το έθιμο επικρατεί. Μείνε, λοιπόν, και αγωνίσου και αν είναι ανάγκη να τρέξεις και αν είναι ανάγκη να πυγμαχήσεις και αν είναι ανάγκη να μετέχεις σε αγώνα παγκρατίου, μην κρυφτείς, ούτε άδολα, ούτε άσκοπα>>³⁵.

<<Αυτό γίνεται και στους Ολυμπιακούς αγώνες. Ο παλαιστής, ο πυγμαχός, ο παγκρατιαστής σε διαφορετικούς καιρούς υπομένουν τους αγώνες, όμως με την συμβολή της κατάλληλης στιγμής όλοι ανακηρύττονται νικητές>>³⁶.

³² PG 55, 92.

³³ PG 61, 392.

³⁴ PG 50, 665.

³⁵ PG 51, 76.

³⁶ PG 51, 298.

<<Επειδή και εσύ μετέχεις σε αγώνα παγκρατίου γι' αυτούς, εκείνοι γίνονται αδύναμοι όσον αφορά την φήμη και την εξουσία. Άφησε την υπόθεση του αγώνα και χτύπα όλους τους άλλους, με ειλικρίνεια τον αλαζόνα, με στέρση τον αχόρταγο, με εγκράτεια τον ακόλαστο, με φιλική συμπεριφορά τον φθονερό. Και έτσι εύκολα θα τους σώσεις>>³⁷.

<<Ούτε και στους Ολυμπιακούς αγώνες θέλουν να μιμούνται τους παλαιστές οι τόσο μεγάλοι δημοκρατικοί πολίτες που συνεδριάζουν και οι τόσο μεγάλοι άρχοντες, ακόμα θέλουν να είναι αρεστοί σε αυτούς που βραβεύονται και, όμως, γίνονται περισσότερο κατώτεροι. Εσύ, όμως, έχεις δύο φορές την ευκαιρία για την νίκη να αποδείξεις αυτό και ότι αυτός είναι ο νικητής και υπερέχει από όλους τους άλλους που κάθονται στο θέατρο, να αποδείξεις στους άλλους ότι όχι μόνο σε τίποτα δεν ωφελούν, αλλά ότι προξενούν και τα μεγαλύτερα προβλήματα>>³⁸.

<<Πρόσφερε προς τον Θεό, γιατί Αυτός σου παρέχει τα μικρά και μεγάλα πράγματα. Όμως, δεν υπομένουμε αυτά που ακούμε, αλλά όπου υπάρχουν μάχες και πόλεμοι και αγώνες παγκρατίου και δίκες και συκοφαντίες, εκεί επιδιώκουμε να πάμε>>³⁹.

<<Λοιπόν, μη νομίζετε ότι ανεγείρουν χωρίς εχθρικές ενοχλήσεις αυτά. Γιατί και ο δρόμος και το παγκράτιο έχουν το χαρακτήρα της τυραννίας, γι' αυτό συνεχώς είναι ερημωμένη και θέλει να ελευθερωθεί. Όμως, δεν ανέχομαι, αλλά καταστέλλω και υποτάσσω αυτήν σε πολύ κόπο. Αυτά λέει, για να αθώσει τους αγώνες που γίνονται για την αρετή, επειδή το έργο είναι επίμοχθο>>⁴⁰.

³⁷ PG 55, 142.

³⁸ PG 57, 288.

³⁹ PG 58, 700.

⁴⁰ PG 61, 190.

ΠΕΝΤΑΘΛΟ

Το πένταθλο αποτελείται από πέντε αγωνίσματα: την πάλη, την πυγμή, το άλμα, τον δρόμο και τον δίσκο. Ο νικητής του πεντάθλου θεωρείται και ο πιο σπουδαίος. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης θεωρεί τον πένταθλο ως <<τον κάλλιστον των Ελλήνων>>, αφού αποτελεί το ιδανικό τύπο αθλητή που κατέχει δύναμη, ταχύτητα και ευλυγισία.

Το αγώνισμα μνημονεύει ο Χρυσόστομος, ο οποίος, μάλιστα, παρέχει πληροφορία για την προπόνηση των αθλητών των <<πεντάθλων>>. Εάν δεν έχουν κάποιο ανταγωνιστή, κρεμούν ένα σάκο, <<θύλακον>>,⁴¹ γεμάτο με άμμο και εκεί γυμνάζουν την δύναμή τους.

Οι δε νεότεροι εξασκούνται για τον αγώνα με τους αντιπάλους στα σώματα των φίλων τους. Ο ιερός πατέρας υπονοεί το αγώνισμα, όταν κάνει λόγο για αθλητή που παλεύει, τρέχει και πυγμαχεί⁴².

Οι Έλληνες ήταν αυτοί που ανακάλυψαν το πρώτο σύνθετο αγώνισμα στην ιστορία του Αθλητισμού. Η παλαιότερη πληροφορία για την ύπαρξη του πεντάθλου προέρχεται από την Ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, όπου σύμφωνα με πηγές της Αρχαιότητας, πρέπει να συμπεριλήφθηκε για πρώτη φορά στο πρόγραμμα της 18^{ης} Ολυμπιάδας (708 π.Χ.)⁴³.

⁴¹ Αυτός ο σάκος θυμίζει τον “κώρυκο”, τον οποίο χρησιμοποιούσαν οι πυγμάχοι κατά την προπόνηση.

⁴² Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηγεφραϊμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 76, 77.

⁴³ W. Decker, Ο αθλητισμός στην Ελληνική αρχαιότητα, σελ. 142.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μνημονεύει τον πένταθλο στις εξής περικοπές:

<<Δεν βλέπεις τους αθλητές, που κρεμούν ένα σάκο γεμάτο με άμμο και εκεί γυμνάζουν την δύναμή τους; Όμως, εσύ δεν χρειάζεται να κάνεις αυτό. Είναι γεμάτη η ζωή των αθλητών και την κάνουν ισχυρή. Δεν βλέπεις ότι και τα δέντρα όσο προσπαθεί ο άνεμος να τα ξεριζώσει, τόσο ισχυρότερα γίνονται και πυκνότερα; Και εμείς, λοιπόν, θέλουμε να γίνουμε μακρόθυμοι και ισχυροί. Γιατί αυτός που είναι μακρόθυμος έχει φρόνηση, ενώ ο λιπόψυχος είναι πολύ παράφρων>>⁴⁴.

<<Όταν κάποιος δεν γυμνάζεται στην παλαίστρα πώς θα είναι λαμπρός στους αγώνες; Γιατί ποιος αθλητής αν δεν βλέπει τον παιδοτρίβη θα μπορέσει να γίνει έμπειρος και να συμμετέχει στους Ολυμπιακούς αγώνες και να αποδείξει κάτι μεγάλο και γενναίο προς τον αντίπαλό του; Γιατί δεν πρέπει κάθε μέρα να παλεύουμε και να πυγμαχούμε και να τρέχουμε; Δεν βλέπετε αυτούς που συμμετέχουν στο πένταθλο, επειδή δεν έχουν μόνο ένα αντίπαλο, πώς κρεμούν ένα σάκο γεμάτο με άμμο και εκεί γυμνάζουν όλη τους την δύναμη; Οι δε νεότεροι εξασκούνται για τον αγώνα με τους αντιπάλους στα σώματα των φίλων τους. Αυτούς και εσύ να τους θαυμάζεις και να επιδιώκεις την αγάπη προς την γνώση για τα αγωνίσματα>>⁴⁵.

<<Ο αθλητής πρέπει να παλεύει, να τρέχει, να πυγμαχεί, όπως και ο στρατιώτης να πολιορκεί τείχη, να μάχεται κατά ξηρά, να συνάπτει ναυμαχία. Δηλαδή, να συμμετέχει σε κάθε είδος μάχης>>⁴⁶.

⁴⁴ PG 63, 142.

⁴⁵ PG 57, 395.

⁴⁶ PG 61, 573.

ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ – ΑΡΜΑΤΟΔΡΟΜΙΕΣ

Οι αγώνες που λάμβαναν χώρα στον ιππόδρομο, χωρίζονταν στους αγώνες κατά τους οποίους οι ίπποι αγωνίζονταν κατά μόνας, έχοντας ο καθένας τους έναν αναβάτη να τους τιθασεύει και να τους οδηγεί (ιπποδρομίες) και στους αγώνες κατά τους οποίους οι ίπποι έσερναν άρμα (αρματοδρομίες), πάνω στο οποίο βρισκόταν ο ηνίοχος, ο οποίος κάνοντας κατάλληλους χειρισμούς με τα χαλινάρια, χειραγωγούσε τον ίππο, με στόχο να τον οδηγήσει στην νίκη.

Οι Πατέρες με την λέξη “ιπποδρομίες” εννοούν τις αρματοδρομίες.

Ο Χρυσόστομος μνημονεύει ότι οι ηνίοχοι γυμνάζονταν μέχρι λεπτομερείας και κοπίαζαν, τρέφονταν δε και μεταχειρίζονταν στιδήποτε άλλο, ούτως ώστε να μην πέφτουν από τα άρματα και σύρονται κάτω στο έδαφος. Επόμενο ήταν οι ηνίοχοι να είναι ρωμαλέοι και πεπειραμένοι⁴⁷.

Πριν από την ιπποδρομία γίνονταν με κλήρωση οι συνδυασμοί ίππων και αρμάτων, τα λεγόμενα “προϊππικά κομβινεύματα”. Ενόσω δε το σήμαντρο⁴⁸ ήταν μπηγμένο στην γη, τα μάτια όλων ατένιζαν τον <<μαμπάριο>>⁴⁹ και περίμεναν πότε θα θελήσει να το ανοίξει. Ο <<μαμπάριος>>, με ανασκουμπωμένα τα μανίκια και υψώνοντας το χέρι, έδινε το σήμα για την έναρξη των αγώνων.

Ο ιερός Χρυσόστομος λέει ότι οι βασιλείς ήταν αυτοί που μπροστά στους αγωνιζόμενους στις ιπποδρομίες παρουσίαζαν στεφάνια και ενδύματα και βραβεία. Όταν δε επρόκειτο να τα διανεΐμουν, τα παρέδιδαν το καθένα χωριστά σε υπηρέτες. Ήταν όμως εξαιρετική τιμή για τον νικητή, όταν ο βασιλιάς τον καλούσε επάνω, στο θεωρείο⁵⁰, και τον στεφάνωνε⁵¹.

⁴⁷ Οι ίπποι δεν έπρεπε να είναι <<εύσαρκοι>>, διότι τότε θα ήταν δυσκίνητοι και θα παρείχαν πολλά πράγματα στους ηνίοχους. Ακόμη έπρεπε να είναι όχι μόνο ευήνιοι, αλλά και ευσκελείς, για να μπορέσουν να πάρουν το βραβείο. Στα νόθα έργα του Χρυσοστόμου συναντούμε και την φράση <<καθυποτακταί>>, δηλαδή ευήνιοι ίπποι.

⁴⁸ Μάλλον πρόκειται για τις καγκελωτές θύρες που ανοίγονταν για να εισέλθουν τα άρματα. Οι θύρες ήταν απ’ έξω κλεισμένες με λάμες.

⁴⁹ Η <<μαμπάριο>. Η λέξη προέρχεται από το “μάππα” (εκ του λατινικού *parpa*), που δηλώνει το λευκό λινό ύφασμα, την σημαία που χρησιμοποιούνταν ως σημείο έναρξης των ιπποδρομιών και κατ’ επέκταση την ιπποδρομία.

⁵⁰ Ονομαζόταν “κάθισμα” και εκ του λατινικού *sessus* (το καθήσθαι), “σέσσοσ” ή “σένζος” ή “σέντζος”. Θεωρούνταν δε μεγίστη τιμή να καθίσει κάποιος σε αυτό και από εκεί να απολαμβάνει την θέα της ιπποδρομίας.

Το στεφάνι ήταν αργυρό. Το δε βραβείο ήταν κλάδος φοίνικα. Τον ενεργό ρόλο του βασιλιά τονίζει ο Άγιος πατέρας και σε άλλο σημείο, όπου λέει ότι ενώ όλος ο λαός περιλούει τους ηνίοχους με μύριες επευφημίες, αυτοί δεν στρέφουν προς τα εκεί το κεφάλι τους, ούτε καρπώνονται κάποια ευχαρίστηση από την επευφημία τους. Σε ένα μόνο βλέπουν: τον βασιλιά που κάθεται στο μέσο του σταδίου. Περιφρονούν όλο το πλήθος και προσέχουν στο νεύμα του βασιλιά. Τότε μόνο καμαρώνουν, όταν ο βασιλιάς τους στεφανώσει.

Ο συναγωνισμός ήταν σκληρός. Δεν υπήρχε καμία επιείκεια προς τους αντιπάλους. Κατά τον Χρυσόστομο, τίποτα δεν έτερπε τόσο τον αρματηλάτη, όσο όταν χτυπήσει ολόκληρα άρματα μαζί με τους ηνίοχους και τους ανατρέψει και, αφού ξαπλώσει κάτω πολλά τέθριππα μαζί με τους ηνίοχους, παρελάσει μόνος προς την <<νύσσα>>⁵² και το τέρμα του αγώνα. Τότε, μάλιστα, ο νικητής, σαν πτηνό λόγω της χαράς εκείνης και των χειροκροτημάτων, διέτρεχε όλο το στάδιο μαζί με τους ίππους. Οι δε θεατές χειροκροτούσαν δυνατά και οι κραυγές τους έφταναν μέχρι τον ουρανό.

Ιδίως όταν οι ηνίοχοι διένυαν όλο το στάδιο και έφθαναν στο σημείο που έβλεπαν να κάθεται ο βασιλιάς, τότε αγωνίζονταν με πάθος για να καταστρέψουν τα άλματα των αντιπάλων. Τέτοιες τραγωδίες συνέβαιναν όχι μόνο στους αρματηλάτες, αλλά και σε απλούς πολίτες.

Για μία τραγωδία και φόνο κατά την ιπποδρομία στην Κωνσταντινούπολη κάνει λόγο ο Χρυσόστομος. Ο φονευθείς ανήκε στην φρουρά του έπαρχου και περιέτρεχε μέσα στο στάδιο. Απέμεινε, όμως, ανάμεσα στα άρματα που έτρεχαν και υπέστη βίαιο και ελεεινό θάνατο: αποκόπηκε το κεφάλι του μαζί με τα άκρα. Αυτός ο φόνος δημιούργησε χορούς ολοφυρομένων γυναικών και γέμισε την αγορά με θρήνους πολλούς, καθώς περιφέρονταν μέσα από την πόλη το σώμα του αποτμηθέντα από τα άρματα με τόσο φρικτό τρόπο. Ο ιερός πατέρας μας πληροφορεί ότι αυτός ο άνθρωπος επρόκειτο την επομένη να <<ανάψει γαμήλιες λαμπάδες>>, ενώ ήδη είχε ετοιμαστεί ο νυφικός θάλαμος και είχαν τακτοποιηθεί όλα τα σχετικά με τον γάμο.

⁵¹ Σημαντικά είναι όσα εν συνεχεία λέει ο Χρυσόστομος σχετικά με την ματαιοδοξία και τα χρήματα που ξόδευαν οι βασιλείς στις ιπποδρομίες.

⁵² “Νύσσα” λεγόταν: Α) Η στήλη γύρω από την οποία έστριβαν τα άρματα, κατέβαιναν από το δεξιό μέρος του ιπποδρόμου και γυρνούσαν από το αριστερό, άλλως “καμπτήρ”. Ο πλησιέστερος ίππος γυρνούσε πολύ κοντά στην “νύσσα” και έξω έκανε μεγαλύτερο κύκλο. Β) Η στήλη που βρισκόταν στο άλλο άκρο, από την οποία εξορμούσαν και ήταν το σημείο της νικηφόρας στροφής. Εδώ η “νύσσα” έχει την δεύτερη σημασία.

Οι ιπποδρομίες ήταν λαοφιλέστερο αγώνισμα. Για να μην παρακωλύεται, μάλιστα, η θέα τόσων θεατών τα καθίσματα τοποθετούνταν αμφιθεατρικά. Αυτό τουλάχιστον τεκμαίρεται από τον Χρυσόστομο που αναφέρει θεατές <<άνω καθημένους>>.

Ο Χρυσόστομος λέει ότι όλη η πόλη μεταβαίνει στον ιππόδρομο και αδειάζουν οι οικίες και οι αγορές για την <<παράνομη>> θέα. Είναι τόσο πολλοί οι θεατές, ώστε καταλαμβάνουν όχι μόνο τον ιππόδρομο, αλλά και υπερώα και οικίες και δωμάτια και γκρεμούς και μύριους άλλους τόπους⁵³. Ούτε η φτώχεια, ούτε οι ασχολίες, ούτε η ασθένεια του σώματος, ούτε η αρρώστια των ποδιών, ούτε κάτι άλλο παρόμοιο συγκρατεί την ακάθεκτη μανία τους.

Ακόμη και άνθρωποι γερασμένοι τρέχουν εκεί με ορμή περισσότερη από εκείνη των νέων που βρίσκονται στην ακμή της ηλικίας τους. Ντροπιάζουν τα λευκά μαλλιά τους, εκθέτουν την ηλικία τους και κάνουν καταγέλαστα τα γεράματα. Μετά από τόσα χρόνια δεν έχουν χορτάσει από εκείνη την <<απρεπέστατη>> θέα. Δέχονται τον ήλιο επάνω στο γυμνό κεφάλι τους. Πατιούνται, σπρώχνονται, πιέζονται με πολλή ορμή και υφίστανται μύρια άλλα δεινά. Και, όμως, διάκεινται σαν να τρυφούν βρισκόμενοι μέσα σε λιβάδι.

Ακόμη και αυτοί που κάθονταν στην αγορά και πωλούσαν –άνθρωποι όχι ψηλής στάθμης- μιλούσαν για τα ονόματα, την καταγωγή, τις πόλεις και το πώς ενεργούν οι ηνίοχοι⁵⁴ και οι χορευτές. Ήταν σε θέση να μιλούν με ακρίβεια για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ίππων⁵⁵.

Ο Χρυσόστομος λέει ότι υπήρχαν γονείς που οδηγούσαν και κυριολεκτικά έσερναν τα παιδιά τους στις ιπποδρομίες και στα θέατρα. Θέλοντας δε να παραστήσει την μανία του πλήθους, λέει ότι οι θεατές των ιπποδρομιών στέκονται, ενώ δεν έχουν από επάνω τους στέγη που να τους καλύπτει από την βροχή. Και όμως, ενώ πέφτει πολλή βροχή και ο άνεμος φυσάει το νερό επάνω στα πρόσωπά τους, οι περισσότεροι στέκονται μανιασμένοι. Περιφρονούν το ψύχος και την βροχή και την λάσπη και το μήκος του δρόμου. Τίποτα δεν τους κρατά στο σπίτι, ούτε τους εμποδίζει να μεταβούν στις ιπποδρομίες.

⁵³ Από αυτό έπεται ότι το οικοδόμημα του ιπποδρόμου στην Αντιόχεια δεν ήταν τόσο ψηλό, εφόσον μπορούσαν να βλέπουν και όσοι ήταν έξω από τον ιππόδρομο.

⁵⁴ Φαίνεται ότι στην εποχή που μελετούμε πολλοί δεν είχαν τους ηνίοχους σε υπόληψη. Λέει ο Χρυσόστομος: <<Και αν κάποιος σε αποκαλέσει ηνίοχο και χορευτή, λένεις ότι σε υβρίζει και κάνεις τα πάντα για να αποβάλεις από επάνω σου την ντροπή. Εάν, όμως, σε ελκύσει στον να δεις τι κάνει, δεν τινάζεσαι επάνω. Την τέχνη που αποφεύγεις, αυτήν αποζητάς σχεδόν εξ ολοκλήρου>>.

⁵⁵ Ο Χρυσόστομος χρησιμοποιεί τον όρο <<θεατρομανούντας>>, οι οποίοι, προφανώς από το βράδυ, συμφωνούσαν με τους φίλους τους και με μεγάλο ζήλο από το πρωί περίμεναν να δουν το θέατρο, <<το παράνομο θέαμα>>.

Αλλού λέει ότι, ενώ η βροχή πέφτει με ορμή και πνέουν σφοδροί άνεμοι και ζεσταίνει ο ήλιος, αυτοί κάθονται όχι μία ή δύο ώρες, αλλά διημερεύουν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας. Ούτε ο γέροντας σέβεται τα άσπρα μαλλιά του ούτε ο νέος ντρέπεται καθώς βαδίζει προς αυτά που υποκινούν τους γέροντες. Πολλές φορές, μάλιστα, οι θεατές πέρασαν εκεί ολόκληρες ημέρες και, όμως, κανείς δεν τους κατηγορήσε που ασχολούνται με τέτοια πράγματα.

Ο ίδιος πατέρας κάνει λόγο για μανία των θεατών σχετικά με τους συναγωνισμούς των ίππων, για ανθρώπους που έχουν υπερβολική, ακάθεκτη μανία και λύσσα σχετικά με την ιπποδρομία και συντρέχουν εκεί με πολλή ένταση.

Τα χειροκροτήματα και οι δυνατές φωνές δεν προέρχονταν μόνο από τους θεατές. Κατά τον Χρυσόστομο, χειροκροτούσαν ακόμη και οι ευρισκόμενοι στην αγορά και μάλιστα φώναζαν ακόμη πιο δυνατά.

Λυπημένος ο Χρυσόστομος διότι μετά από τόσους <<διαύλους λόγων>> και τόση διδασκαλία κάποιои <<αυτομόλησαν>> στον υπόδρομο, λέει ότι κατελήφθησαν από τέτοια μανία, ώστε γέμισαν την πόλη με βοή και άτακτες κραυγές που επιφέρουν πολύ γέλιο ή μάλλον θρήνο.

Το αξιοσημείωτο, μάλιστα, είναι ότι οι ιπποδρομίες γίνονταν την Κυριακή, ακόμα και την Παρασκευή. Γι' αυτό ο Χρυσόστομος ψέγει τους μεν, διότι, μετά την ακρόαση της θείας διδασκαλίας και την συμμετοχή στην θεία Κοινωνία, μετέβησαν στις ιπποδρομίες. Τους δε, διότι δεν σεβάστηκαν την ημέρα κατά την οποία σταυρώθηκε ο Χριστός και έπρεπε να νηστεύουν και να δοξολογούν τον Θεό.

Οι φιλονικίες, επίσης, μεταξύ των θεατών δεν ήταν άγνωστες την εποχή αυτή, όπως μαρτυρεί ο Χρυσόστομος. Και δεν ήταν μόνο οι φιλονικίες. Κατά τον άγιο πατέρα, ήταν οι άτακτες φωνές, τα χέρια που υψώνονταν στον αέρα χωρίς λόγο, τα πόδια που κλωτσούσαν σαν τους ίππους, τα άκοσμα και θηλυπρεπή ήθη.

Ο Χρυσόστομος ονομάζει το θέαμα <<πομπή σατανική>>, το δε ιπποδρόμιο <<σατανοδρόμιο>>. Οι θεατές <<κατακλύζουν>> και <<πλύνουν>> αλλήλους με λοιδορίες, βλασφημίες, εμπαιγμούς και ύβρεις και ανάβουν θυμό και μάχη χωρίς κανένα λόγο και χαίρονται χαρά αθλιότερη από λύπη.

Ο Χρυσόστομος ψέγει Χριστιανούς που, ενώ έπρεπε να δαπανούν όλη την ζωή τους σε παρακλήσεις και προσευχές, αυτοί την καταναλίσκουν, χωρίς ιδιαίτερο λόγο, στην άκαιρη μάχη και τέρψη της ιπποδρομίας.

Ο ιερός πατέρας καλεί τους ακροατές του να προσέξουν πόσα χρήματα δαπανούν μερικοί για τις ιπποδρομίες. Αποδίδουν στους ανθρώπους την αδυναμία των ίππων. Ο ίππος ανατρέπεται και ο φιλόδοξος άνθρωπος ατιμάζεται. Ο άλογος ίππος έπεσε και ο λογικός άνθρωπος εξέπεσε.

Αυτοί οι άνθρωποι πολλές φορές κλαίγοντας είπαν: Γιατί ανώφελα να χάσω την περιουσία μου; Γιατί υπέμεινα τόση κούραση και τόσες ζημίες και έχασα τα υπάρχοντά μου, για να υβρισθώ στο τέλος από τους κουρασμένους ίππους; Άλλοι περιφρονούν ακόμη και τις ψυχές τους και άλλοι, πάλι, εξ αιτίας της φιλονικίας για τους ίππους, καταστρέφουν τα σπίτια τους⁵⁶.

Το αγώνισμα της αρματοδρομίας αποτελεί στην Ιλιάδα την έναρξη του αγωνιστικού μέρους της επιτάφιας γιορτής⁵⁷.

Τα άρματα στην ιπποδρομία παρατάσσονται στην γραμμή, έτοιμα για την μεγάλη αναμέτρηση. Μετά την κλήρωση για την θέση των αρμάτων τους, οι ηνίοχοι περιμένουν ακίνητοι την εκκίνηση, η οποία δίνεται με τον ήχο της σάλπιγγας. Είναι έντονη η ακουστική εικόνα: κρότος από άρματα, κεντρίσματα των αλόγων, φωνές από τους αναβάτες⁵⁸.

Όσο οι πηγές της Αρχαιότητας μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε, η αρματηλασία με το δίτροχο, από δύο άλογα συρόμενο άρμα, πρέπει να προηγήθηκε γενικά της ιππευσης του εξημερωμένου αλόγου⁵⁹.

Όσον αφορά το αγωνιστικό μέρος, οι ιπποδρομίες και οι αρματοδρομίες ήταν κατάλληλες για να γοητεύσουν τους θεατές, οι οποίοι συχνά ξεκινούσαν από μακριά για να έρθουν στην γιορτή⁶⁰.

Οι επιτυχίες στους Ολυμπιακούς αγώνες και στα ιπικά αγωνίσματα έχαιραν εκτίμησης στο έπακρον. Η λίστα των νικητών των αρματοδρομιών και ιπποδρομιών της Αρχαιότητας αποτελεί απαρίθμηση γνωστών ονομάτων⁶¹.

Νικητής ανακηρυσσόταν όχι ο ηνίοχος, αλλά ο ιδιοκτήτης του άρματος ή του ίππου, ο οποίος στεφανωνόταν με το κότινο. Ο ηνίοχος ή ο υπέας στεφανώνονταν με μάλλινη ταινία⁶².

⁵⁶ Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηγεφραιμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88.

⁵⁷ Κωνσταντίνα Γογγάκη, Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό, σελ. 49.

⁵⁸ Κωνσταντίνα Γογγάκη, όπως παραπάνω, σελ. 113, 114.

⁵⁹ W. Decker, Ο αθλητισμός στην Ελληνική αρχαιότητα, σελ. 159.

⁶⁰ W. Decker, όπως παραπάνω, σελ. 163.

⁶¹ W. Decker, όπως παραπάνω, σελ. 167.

⁶² Άννα Μαράντη, Ολυμπία και Ολυμπιακοί αγώνες, σελ. 113.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μνημονεύει τις ιπποδρομίες – αρματοδρομίες στις εξής περικοπές:

<<Στις ιπποδρομίες οι βασιλιάδες παρουσίαζαν μπροστά στους αγωνιζόμενους στεφάνια και βραβεία και ενδύματα. Έτσι, λοιπόν, και ο Χριστός τοποθετεί στην μέση του σταδίου τα έπαθλα, ώστε όσο γίνεται περισσότεροι να επεκτείνουν αυτά τα λόγια του προφήτη. Και οι βασιλιάδες, ακόμα και αν είναι χιλιάδες βασιλιάδες, επειδή είναι άνθρωποι και έχουν την δυνατότητα να ξεδεύουν σε αφθονία τα αγαθά, είναι ματαιόδοξοι και φιλοδοξούν να δείξουν τα λίγα για πολλά>>⁶³.

<<Δεν βλέπετε και εδώ ότι κυρίως αυτούς τους αθλητές και τους ηνίοχους που θέλουν να τους τιμήσουν δεν τους στεφανώνουν κάτω στο στάδιο, αλλά ο βασιλιάς τους καλεί επάνω για να τους στεφανώσει; Έτσι και εδώ, στον ουρανό λαμβάνεις το βραβείο>>⁶⁴.

<<Κοίταζε ψηλά, εκεί που βρίσκεται το βραβείο. Αυτή η όψη του βραβείου κάνει μεγαλύτερο το σκοπό. Μην αφήσεις τους κόπους και τις πιέσεις να καταλαμβάνουν την ελπίδα, κάνε το μήκος της διαδρομής να φαίνεται μικρό. Ποιο είναι το βραβείο; Ο κλάδος από φοίνικα>>⁶⁵.

<<Γιατί βλέπω να χρονοτριβούν στις ιπποδρομίες όχι μόνο νέοι, αλλά και γέροντες. Περισσότερο, όμως, ντρέπομαι όταν δω άντρα σεβάσμιο λόγω γήρατος, να ντροπιάζει τα γεράματά του και να παρασύρει παιδί στις ιπποδρομίες. Γιατί από αυτό το γέλιο τι είναι χειρότερο; Από αυτό το έργο ποια είναι η μεγαλύτερη κακοήθεια; Το παιδί διδάσκεται την κακοήθεια από τον πατέρα>>⁶⁶.

<<Γέροντας μεθάει και κάθεται στα καπηλειά, γέροντας τρέχει στις ιπποδρομίες, γέροντας πηγαίνει στα θέατρα, όπως το παιδί που τρέχει μέσα στο πλήθος. Πράγματι, είναι ντροπή και για γέλια, όταν απ' έξω κοσμούνται με τα λευκά μαλλιά και από μέσα έχουν παιδικό φρόνημα. Και αν κάποιος νέος τους προσβάλλει, αμέσως προβάλλουν τα λευκά τους μαλλιά>>⁶⁷.

⁶³ PG 58, 539.

⁶⁴ PG 62, 272.

⁶⁵ PG 62, 272.

⁶⁶ PG 59, 320.

⁶⁷ PG 63, 65.

<<Ακόμα, οι θεατές έχουν δικαιολογία και πρόφαση για αυτά, αν τους κατηγορήσουν ότι επικοινωνούν με φίλους και χάνουν τον καιρό τους στα θέατρα και στα συνέδρια και στην θέα όπου συναγωνίζονται τα άλογα στις ιπποδρομίες. Πολλές φορές πέρασαν εκεί ολόκληρες ημέρες και όμως κανείς δεν τους κατηγορήσε που ασχολούνται με τέτοια πράγματα>>⁶⁸.

<<Σας παρακαλώ, λοιπόν, αυτό που κάνουν οι θεατές σχετικά με την μανία τους για τους συναγωνισμούς των ίππων, αυτό κάνετε και εσείς. Τι όμως κάνουν εκείνοι; Από την εσπέρα παρατάσσονται με τους άλλους και στα σπίτια των άλλων συναντιούνται από την αυγή και καθορίζουν τους εαυτούς τους για άλλους τόπους, όπου θα συνάξουν μαζί και με μεγάλη ευχαρίστηση θα πάνε να δουν την σατανική εκείνη θέα>>⁶⁹.

<<Γιατί χθες αυτός ο ιερός σύλλογός μας αφαιρέθηκε και σε αυτό το θείο και μακάριο στάδιο του ιπποδρόμου υποδέχθηκε τον λαό. Θαύμασα το πως συζητούσαν για τον συναγωνισμό των αλόγων εγκαταλείποντας την άμιλλα του θείου λόγου. Γιατί εκεί μπορείς να δεις στο δρόμο άλογα, όμως εδώ το άρμα του Θεού είναι δέκα χιλιάδες φορές μεγαλύτερο και χιλιάδες αυτοί που το διευθύνουν. Εκεί μπορείς να δεις αγώνα και τρέξιμο και φιλονικία, εδώ επιθυμία και ζήλο και προθυμία. Αυτό το άρμα χιλιάδες άρματα νικάει>>⁷⁰.

<<Και αν ρωτήσεις κάποιον για τους προφήτες Αμώς ή Αβδία ή ποιος είναι ο αριθμός των προφητών ή των αποστόλων δεν μπορούν να απαντήσουν. Όμως, όταν πρόκειται για τα άλογα και για τους ηνίοχους συνθέτουν απολογίες που είναι περισσότερο επιδέξιες από τις απολογίες των σοφιστών και των ρητόρων. Και μετά από όλα αυτά απαντούν: Και ποια είναι η φθορά; Και ποια είναι η ζημία; Γι' αυτό στενάζω, γιατί δεν βλέπετε καμία ζημία στο πράγμα, ούτε έχετε αίσθηση των πονηρών. Ο Θεός σου έδωσε στην ζωή προθεσμία για να θεραπεύσεις αυτήν. Όμως, εσύ μάταια και άσκοπα δαπανάς αυτήν χωρίς να κάνεις κάτι χρήσιμο, όμως αναρωτιέσαι, ποια είναι η ζημία; Και αν δαπανήσεις άδοξα λίγα χρήματα το θεωρείς ζημία. Όμως, όταν δαπανάς ολόκληρες ημέρες σε πομπές σατανικές δεν το θεωρείς παράλογο;>>⁷¹.

⁶⁸ PG 59, 78.

⁶⁹ PG 51, 147.

⁷⁰ PG 59, 663.

⁷¹ PG 59, 321.

<<Και τι είναι αυτό που λέγεται μαγεία στις ιπποδρομίες, στον συναγωνισμό των θηρίων; Γιατί η μαγεία είναι γεμάτη “παραπληξία”, εκπαιδεύει συνεχώς τον λαό, ώστε να κατέχει ένα άσπλαχνο και σκληρό και απάνθρωπο τρόπο και γυμνάζει τους ανθρώπους βλέποντάς τους κατασπαραγμένους και το αίμα να ρέει μπερδεύοντάς τους με την σκληρότητα που έχουν τα θηρία. Και όλα αυτά οι σοφοί νομοθέτες από την αρχή τα εισήγαγαν ως επιβλαβή, αλλά οι πολίτες τα επιδοκιμάζουν και τα θαυμάζουν>>⁷².

⁷² PG 61,103.

ΠΡΟΣΩΠΑ

(Πρόσωπα καίριας σημασίας κατά τη σωματική άθληση)

Όπως σε κάθε εποχή, έτσι και κατά την Αρχαιότητα, δεν θα μπορούσαν να υφίστανται αθλητικές διοργανώσεις δίχως τα πρόσωπα που είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την διεξαγωγή, αλλά και κατά την προετοιμασία τους.

Βεβαίως, τα συγκεκριμένα πρόσωπα, οι συντελεστές ή οι πρωταγωνιστές των αγώνων, δεν ήταν μόνο οι αθλητές. Σπουδαία ήταν και η συμβολή των κηρύκων και των θεατών. Ο ρόλος τους ήταν πολύ διαφορετικός, αλλά εξίσου σημαντικός για την οργάνωση και τέλεση των αγώνων. Στην συνέχεια γίνεται μία πιο λεπτομερή παράθεση των προσώπων αυτών, καθώς και του ιδιαίτερου ρόλου τους.

ΚΗΡΥΚΕΣ

Ο κήρυκας, κατά τον Χρυσόστομο, κήρυττε παρόντων όλων στο θέατρο και αναγόρευε τον ολυμπιονίκη. Στους Ολυμπιακούς αγώνες της Αντιοχείας ο κήρυκας φρόντιζε και μεριμνούσε για να μην ασχημονήσει ο αθλητής εκτός του σταδίου (PG 63, 116)⁷³.

Εάν λάβουμε υπόψη ότι σε αυτούς τους Ολυμπιακούς ο κήρυκας περιήγε τους αθλητές ενώπιον των θεατών, για να διατυπώσει κάποιος τις τυχόν εναντίον του κατηγορίες και ήταν αυτός που φώναζε να επικρατήσει ησυχία στο στάδιο, δεν αποκλείεται το ίδιο να συνέβαινε και στην Ολυμπία. Κατά την μαρτυρία του Χρυσόστομου, ο κήρυκας παρουσίαζε τον κάθε αθλητή κρατώντας τον από το κεφάλι⁷⁴.

Για το αγωνιστικό μέρος δίνονται κάποιες πληροφορίες, όπως παραδείγματος χάριν ότι ο κήρυκας προκηρύσσει τους αγώνες⁷⁵.

⁷³ Στην ίδια περικοπή ο Χρυσόστομος κάνει λόγο για αγώνες σαλπικτών στην Αντιόχεια. Ούτε καν μιλούσαν σε κανέναν, για να μην κουράσουν τα πνευμόνια τους και γίνουν καταγέλαστοι την ώρα του αγώνα.

⁷⁴ Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηεφραιμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 104, 105.

⁷⁵ Κωνσταντίνα Γογγάκη, Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό, σελ. 107.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μνημονεύει τους κήρυκες στις εξής περικοπές:

<<Η φύση έριχνε στο έδαφος τα όπλα της, το ίδιο έκανε και όλο το στρατόπεδο και αυτός στεκόταν με υψωμένο το χέρι χωρίς να έχει στεφάνι, αλλά “μάχαιραν στεφάνου” πιο λαμπερή και ο δήμος των αγγέλων επικροτούσε και ο Θεός κήρυττε στον ουρανό. Επειδή στον ουρανό ζει, από εκεί ερχόταν και το κήρυγμα. Τι είναι πιο λαμπρό από αυτό; Τι είναι περισσότερο ισάξιο από το τρόπαιο; Γιατί εάν κάποιος αθλητής νικήσει, δεν ανακηρύσσεται κάτω, αλλά πάνω, εκεί που βρίσκεται ο βασιλιάς τον ανακηρύττει αυτόν ολυμπιονίκη, οπότε δεν είναι αυτή η δόξα πιο λαμπρή από το στεφάνι και ότι όλο το θέατρο γυρίζει και βλέπει προς τα εκεί; Όταν, λοιπόν, ο βασιλιάς δεν είναι άνθρωπος, αλλά Αυτός ο Θεός, δεν είναι αυτό το θέατρο, αλλά είναι το θέατρο της οικουμένης, όπου βρίσκεται ο δήμος των αγγέλων, των αρχαγγέλων και αυτόν ανακηρύττει λαμπρά η φωνή που ακούγεται από ψηλά, που βλέπουμε αυτόν τον Άγιο>>⁷⁶.

<<Ο κήρυκας κηρύττει παρόντων όλων στο θέατρο, έτσι και εμείς κηρύττουμε, ώστε τίποτα να μην προσθέσουμε, αλλά να πούμε αυτά που ακούσαμε. Γιατί η υπεροχή του κήρυκα είναι να πει σε όλους το γεγονός χωρίς να προσθέσει κάτι>>⁷⁷.

<<Στους Ολυμπιακούς αγώνες δεν στέκεται ο κήρυκας φωνάζοντας δυνατά, αν υπάρχει κάποιος που κατηγορεί τον αθλητή, λέγοντας μήπως είναι δούλος, μήπως κλέφτης, μήπως ακολουθεί άσχημο τρόπο ζωής; Και, όμως, εκείνα τα αγωνίσματα δεν είναι για την ψυχή, ούτε για τον καλό τρόπο ζωής, αλλά για την δύναμη και το σώμα. Αν, λοιπόν, εκεί που είναι η άσκηση του σώματος, γίνεται μεγάλη αναζήτηση της εκλογής, πόσο μάλλον εδώ, όπου το παν είναι ο αγώνας της ψυχής;>>⁷⁸.

⁷⁶ PG 61, 413.

⁷⁷ PG 62, 666.

⁷⁸ PG 63, 133.

ΘΕΑΤΕΣ

Οι θεατές ήταν εκείνοι οι οποίοι, όπως και στις μέρες μας, παρακολουθούν τους αγώνες, επευφημούν, χειροκροτούν και παθιάζονται με όσα λαμβάνουν χώρα στον τόπο διεξαγωγής των αθλημάτων.

Οι αθλητές είχαν και θαυμαστές ανάμεσα στους θεατές. Ο Χρυσόστομος λέει ότι, εάν κάποιος αθλητής έχει έστω δέκα ή είκοσι που να τον αγαπούν ανάμεσα σε τόσο κόσμο, με προθυμία κατεβαίνει στον αγώνα. Ο αθλητής, βέβαια, δεν μπορεί να καρπωθεί τίποτα σπουδαίο από τον θεατή, παρά μόνο το ότι θα φωνάζει για εκείνον, θα θαυμάσει για όσα γίνουν και θα φιλονικήσει με όσους αντιλέγουν. Κάθεται επάνω και δεν του επιτρέπεται να κατεβεί στο στάδιο και να απλώσει το χέρι του ή να τραβήξει το πόδι του αντιπάλου⁷⁹.

Πόσο διηγείρε τους θεατές ένα αθλητής φαίνεται από το εξής που λέει ο Χρυσόστομος: Όταν μάθουν ότι ήρθε από κάποιο τόπο ένας αθλητής γενναίος που πήρε και το στεφάνι, συγκεντρώνονται όλοι για να δουν τα κατορθώματά του στην πάλη, την τεχνική και την δύναμή του. Μπορεί κάποιος να δει ολόκληρο θέατρο από πολλές μυριάδες ανθρώπων και όλους να εντείνουν εκεί τους οφθαλμούς του σώματος και του νου, ώστε να μη τους διαφύγει τίποτα από όσα γίνονται⁸⁰.

Ειδικά, όταν οι δρομείς πλησίαζαν στο τέρμα και προσέγγιζαν το βραβείο, οι θεατές τους διηγείραν με τις φωνές τους, καθότι είχαν πολλές ελπίδες για την νίκη, λέει ο Χρυσόστομος. Σε άλλο σημείο τονίζει ότι συνηθίζεται στους αγώνες οι θεατές να εξεγείρουν προπάντων εκείνους που πλησιάζουν προς την νίκη.

Ο αυτός πατέρας αναφέρει ότι οι θεατές δεν προτρέπουν εκείνους τους αθλητές που αποχωρούν ή εκείνους που κείτονται ανάσκελα, αλλά εκείνους που δραστηριοποιούνται και τρέχουν ακόμη. Οι προτροπές τους είναι ανώφελες για τους πρώτους και δεν μπορούν να τους σηκώσουν με τις παρορμήσεις τους, καθότι έχασαν την νίκη άπαξ δια παντός. Έτσι παύουν να ασχολούνται με αυτούς.

⁷⁹ Ο Χρυσόστομος μνημονεύει <<σπουδαστές>>, υποστηρικτές και θαυμαστές των αγωνιζομένων στους Ολυμπιακούς αγώνες της Αντιοχείας.

⁸⁰ Ο ιερός πατέρας στην συνέχεια μαρτυρεί ότι, εάν έρθει κάποιος θαυμαστός μουσικός, οι κάτοικοι αφήνουν τις δουλειές τους, που πολλές φορές είναι αναγκαίες και κατεπείγουσες και γεμίζουν το θέατρο. Με πολλή προθυμία ακούνε τα τραγούδια και τους ήχους των οργάνων και με ακρίβεια εξετάζουν την συμφωνία αμφοτέρων. Το αυτό κάνουν και όσοι είναι έμπειροι από ρητορικούς λόγους, όταν έρθουν <<σοφιστές>>, δηλαδή ρήτορες ή ρητοροδιδάσκαλοι.

Οι θεατές δεν συμμετείχαν μόνο με τις φωνές τους, αλλά και με το χειροκρότημά τους. Ο Χρυσόστομος κάνει λόγο για κόσμο που επικροτούσε τον νικητή. Επίσης, άλλοι θεατές αγκάλιαζαν τον αθλητή και άλλοι τον οδηγούσαν στην οικία του μέσα σε πολλές επευφημίες και χειροκροτήματα. Ακόμη και με <<φαιδρές λαμπάδες>>, αναμμένους πυρσούς, συνόδευαν τιμητικά τον νικητή.

Τα αισθήματα των θεατών ήταν ανάμικτα. Οι αντίπαλοι των αθλητών υπέφεραν. Οι οπαδοί καυχιόντουσαν, σκιρτούσαν και πηδούσαν από την χαρά τους. Μάλιστα, έπαιρναν ως προσωπική την νίκη των αθλητών, γι' αυτό και έλεγαν στους αντιπάλους: <<Σε εξαφάνισα, σε ανέτρεψα>>⁸¹.

<<Στην ουσία, η εστία των αγώνων είναι το κοινό...>>. Αυτή η κλασική διατύπωση του S. Laser είναι ιδιαίτερα εύστοχη όσον αφορά τα ελληνικά δεδομένα. Ακόμη και στην ιστορία της λέξης αγών αντικατοπτρίζεται αυτή η γόνιμη αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αθλητές και θεατές⁸².

Στις ανύπαντρες κοπέλες επιτρεπόταν να παρακολουθήσουν τους αγώνες. Τους αγώνες απαγορευόταν να παρακολουθήσουν οι παντρεμένες γυναίκες, όπως, επίσης, απαγορευόταν και να περάσουν τον Αλφειό κατά την διάρκεια της διεξαγωγής τους. Μόνο η ιέρεια της Δήμητρας Χαμύνης επιτρεπόταν να παραστεί στους αγώνες. Η παραβίαση αυτού του κανονισμού τιμωρόνταν με θανατική καταδίκη.

Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Καλλιπάτειρα, η κόρη του Ροδίου Διαγόρα, που προσήλθε στο στάδιο μεταμφιεσμένη σε γυμναστή για να εμψυχώσει τον γιό της Πεισίροδο, που αγωνιζόταν. Πάνω στον ενθουσιασμό της για την νίκη έτρεξε έξαλλη από χαρά να αγκαλιάσει τον γιό της, με αποτέλεσμα καθώς πηδούσε το περίφραγμα που υπήρχε για τους γυμναστές, να της πέσει ο χιτώνας και να αποκαλυφθεί το γυναικείο σώμα της. Οι Ελλανοδίκες, όμως, συγχώρεσαν την απάτη της χαρίζοντάς της την ζωή, από σεβασμό στην οικογένειά της, τους Διαγορίδες, που είχαν αναδείξει τρεις γενιές Ολυμπιονικών: τον πατέρα της Διαγόρα, τα αδέρφια της Ευκλή και Καλλιάνακτα και τον γιό της Πεισίροδο. Το επεισόδιο αυτό όμως, στάθηκε

⁸¹ Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηγεφραϊμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 105, 106, 107.

⁸² W. Decker, Ο αθλητισμός στην ελληνική αρχαιότητα, σελ. 191.

αφορμή να ψηφιστεί, πιθανότατα το 396 π.Χ., νόμος που υποχρέωνε και τους γυμναστές να προσέρχονται γυμνοί στο στάδιο, όπως και οι αθλητές⁸³.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μνημονεύει τους θεατές στις εξής περικοπές:

<<Αν λοιπόν για τους ρήτορες, τους αυλητές και τους αθλητές έρχονται θεατές και τους παρακολουθούν και δείχνουν μεγάλη προθυμία, εμείς πόση προθυμία και ζήλο θα δείξουμε δίκαια, αν και δόθηκε ευκαιρία, όχι για κάποιον αθλητή, ούτε για κάποιον σοφιστή που κάθεται στον αγώνα, αλλά για άνδρα που μιλά από τον ουρανό. Και που αφήνει την λαμπρότερη φωνή. Γιατί, ολόκληρη την οικουμένη κυρίευε η φωνή>>⁸⁴.

<<Τι σημαίνουν οι λαμπάδες οι εύφημες; Δεν συνοδεύουμε αυτούς τους αθλητές; Τι σημαίνουν οι ύμνοι; Δεν δοξάζουμε τον Θεό και ευχαριστούμε το ότι στεφάνωσε "τον απελθόντα", ότι τον απάλλαξε από τους κόπους, ότι έχει αποδοκιμάσει την δειλία του εαυτού του; Γι' αυτό δεν είναι οι ύμνοι; Γι' αυτό δεν είναι οι ψαλμωδίες; Για όλα αυτά είναι χαρούμενοι>>⁸⁵.

<<Δεν βλέπετε πώς στους αθλητές ο ένας στέφεται νικητής, ο άλλος όχι; Υπάρχει πόνος σωματικός για τους αντιπάλους και χαρά για τους οπαδούς. Εκείνοι πηδούσαν, σκιρτούσαν από την χαρά τους. Βλέπεις πώς είναι το να μη φθονείς; Αλλού ο πόνος και σε σένα η ευχαρίστηση. Άλλος περιβάλλεται από το στεφάνι και εσύ αναπηδάς, εσύ περηφανεύεσαι>>⁸⁶.

⁸³ Άννα Μαράντη, Ολυμπία και Ολυμπιακοί αγώνες, σελ. 109.

⁸⁴ PG 59, 25.

⁸⁵ PG 63, 43.

⁸⁶ PG 62, 378.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ο αθλητισμός και οι Ολυμπιακοί αγώνες αποτελούσαν έναν τρόπο ζωής, αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητάς τους και ένα από τα βασικά ιδανικά του πολιτισμού τους.

Ολόκληρος αυτός ο κόσμος, ο τρόπος ζωής και σκέψης και βεβαίως ο αθλητισμός διασώζεται σε εμάς τόσο μέσα από τα έργα θύραθεν και εκκλησιαστικών συγγραφέων, όσο και μέσα από την μελέτη άλλων πηγών, οι οποίες προέρχονται κυρίως από ερευνητές και λάτρεις του αρχαίου ιδεώδους.

Οι Ολυμπιακοί αγώνες αντιμετώπισαν την κριτική των πατέρων του 4^{ου} αιώνα και των αρχών του 5^{ου} αιώνα, κατά πρώτον λόγω του παγανισμού τους και κατά δεύτερον λόγω του γυμνικού στοιχείου τους.

Για τους Ολυμπιακούς αγώνες της Αντιοχείας ο ιερός Χρυσόστομος έλεγε ότι <<το να νικά κάποιος προξενώντας βλάβη σε άλλον είναι νόμος του διαβόλου, γι' αυτό ακριβώς στους Ολυμπιακούς αγώνες, που τελούνται χάριν του διαβόλου, έτσι επικρατούν όλοι οι διαγωνιζόμενοι>>. Σε αυτούς τους αγώνες <<ο διάβολος πομπεύει>>, την όλη πομπή άγει ο διάβολος.

Αλλού ο άγιος πατέρας, αναφερόμενος στην κενοδοξία στον εκκλησιαστικό χώρο, λέει ότι το θέαμα είναι ελεεινό, πολύ πιο φοβερό από όσα συμβαίνουν στα στάδια. Αυτό δείχνει ότι στα στάδια συνέβαιναν ουκ ολίγα άτοπα.

Εκείνο που επίσης, συναντούσε την αντίδραση της Εκκλησίας ήταν το ότι οι αγώνες ήταν γυμνικοί, κάτι που και από τους θύραθεν συγγραφείς δεν έμενε χωρίς δυσμενή σχόλια⁸⁷.

Η πραγματοποίηση των αγώνων σε ένα <<κέντρο>> αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό της αξιολογίας των Ολυμπίων και των άλλων μεγάλων αγώνων της αρχαιότητας. Οι αγώνες τελούνται, δηλαδή, σε τόπους οι οποίοι αποτελούν ισχυρά λατρευτικά κέντρα⁸⁸.

⁸⁷ Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηεφραιμίδης, Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), σελ. 107, 108, 110.

⁸⁸ Κωνσταντίνα Γογγάκη, Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό, σελ. 192.

Μέσα σε ένα τέτοιο, πανελλήνιας θρησκευτικής σημασίας, κέντρο, καθ' όσον γιορτάζεται ο θεός της περιοχής, ως σημαντικό μέρος των τελετών αυτών πραγματοποιούνται και οι αγώνες. Οι τελευταίοι, κατά συνέπεια, αποτελούν την κορύφωση των εκδηλώσεων, κατέχοντας το κέντρο ενός πανηγυριού προσκυνητών, θεατών, ταξιδευτών, σε ένα τόπο συνάντησης των πολιτισμών, αντιπροσωπεύοντας μαζί με άλλες ιερές τελετουργίες την ουσία της θρησκείας⁸⁹.

Το ατομικό στοιχείο του Ολυμπιονίκη μετουσιώνεται σε συλλογικό και οι αγώνες ανάγονται σε στοιχείο δόμησης της κοινότητας. Το στοιχείο που καθορίζει την πολιτική σημασία των Ολυμπίων και των άλλων ιερών αγώνων είναι η δημιουργία και η εφαρμογή του περίφημου θεσμού της <<εκεχειρίας>>, της πολεμικής ανακωχής, που εξασφάλιζε την ασφαλή τέλεση των αγώνων⁹⁰.

Η κοινή συνύπαρξη σε ένα ειρηνικό και ψυχαγωγικό πλαίσιο πολυφωνίας, προσδιορίζει και τον κοινωνικό και παιδευτικό χαρακτήρα των αγώνων, χωρίς να υποτιμάται και ο οικονομικός τους χαρακτήρας⁹¹.

Δημιουργείται μία <<ενότητα παιδείας>>, όπως είπε και ο Ισοκράτης αναδεικνύοντας και τον πολλαπλό ρόλο των αρχαίων αγώνων⁹².

⁸⁹ Κωνσταντίνα Γογγάκη, Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό, σελ. 193 – 194.

⁹⁰ Κωνσταντίνα Γογγάκη, όπως παραπάνω, σελ. 195.

⁹¹ Κωνσταντίνα Γογγάκη, όπως παραπάνω, σελ. 197.

⁹² Κωνσταντίνα Γογγάκη, όπως παραπάνω, σελ. 198.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αν ανυψώθηκε κάπου ως ιδανικό η φυσική άσκηση, η σωστή διατροφή, η απόλυτη ισορροπία πνεύματος και σώματος, αυτό έγινε στην Αρχαία Ελλάδα. Η Αρχαία Ελλάδα είναι ο τόπος όπου λατρεύτηκε η γενναιότητα του σώματος στο ίδιο επίπεδο με το πνεύμα.

Ακριβώς σε αυτά τα ιδανικά αναφέρονται στους λόγους τους οι πατέρες της Εκκλησίας μας, αντιπαραβάλλοντάς τα με τα πνευματικά ιδανικά, τα οποία και διαρκούν αιώνια. Ο αθλητής του πνεύματος θα πρέπει, λοιπόν, να υποβληθεί σε <<δοκιμασίες>> ανάλογες (π.χ. εγκράτεια) με αυτές που υποβάλλεται ο αθλητής του σώματος πριν από τον αγώνα, αν θέλει να λάβει το πολυπόθητο <<βραβείο>>.

Οι πατέρες στην προσπάθειά τους να μιλήσουν μέσω παραβολικών λόγων, μας άφησαν μία σπουδαία παρακαταθήκη σε σχέση με την προετοιμασία, διεξαγωγή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αγωνισμάτων.

Μέσα από τα γραπτά κείμενα των πατέρων παρουσιάζονται, αρχικά, τα αθλήματα και ο τρόπος διεξαγωγής τους, η σκληρότητα, οι τεχνικές, οι κόποι, οι νόμοι και τα έπαθλα, τα οποία λάμβαναν οι νικητές των αγώνων. Ακόμα, τα πρόσωπα και η τεράστια συμβολή που αυτά είχαν κατά την διεξαγωγή και προετοιμασία των αγώνων και ο ξεχωριστός ρόλος του καθενός.

Βέβαια, μαζί με την αίγλη, ξετυλίγονται και όλα εκείνα τα γεγονότα που οδήγησαν το αρχαίο αθλητικό ιδεώδες στην παρακμή και την απόλυτη <<ταπεινώσή>> του. Πολλά ήταν τα λαμπρά σημεία, τα οποία έδωσαν <<υστεροφημία>> στον αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό, αλλά, επίσης, πολλά ήταν εκείνα, τα οποία αιτιολογούν τα επικριτικά λόγια των πατέρων. Μερικά από αυτά ήταν το γυμνικό και παγανιστικό στοιχείο, η σκληρότητα των αγώνων και η βιαιότητα.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφέρει πως οι αθλητές πρέπει να γυμνάζονται διαρκώς. Έτσι και εμείς δεν πρέπει να αναπαυόμαστε ποτέ, αλλά πάντα να αγωνιζόμαστε, κυρίως σε περίπτωση ασθένειας, όταν κίνδυνοι πολιορκούν, όταν σωματικός και ψυχικός πόνος ταράξει την ψυχή. Τότε κυρίως πρέπει να ασφαλιστεί και να οχυρωθεί με το θώρακα της υπομονής και το όπλο της προσευχής.

Ο Ιερός πατέρας λέει ότι τους αθλητές και τους ηνίοχους που θέλουν να τους τιμήσουν δεν τους στεφανώνουν κάτω στο στάδιο, αλλά ο βασιλιάς τους καλεί επάνω για να τους στεφανώσει. Έτσι και εδώ, στον ουρανό λαμβάνεις το βραβείο.

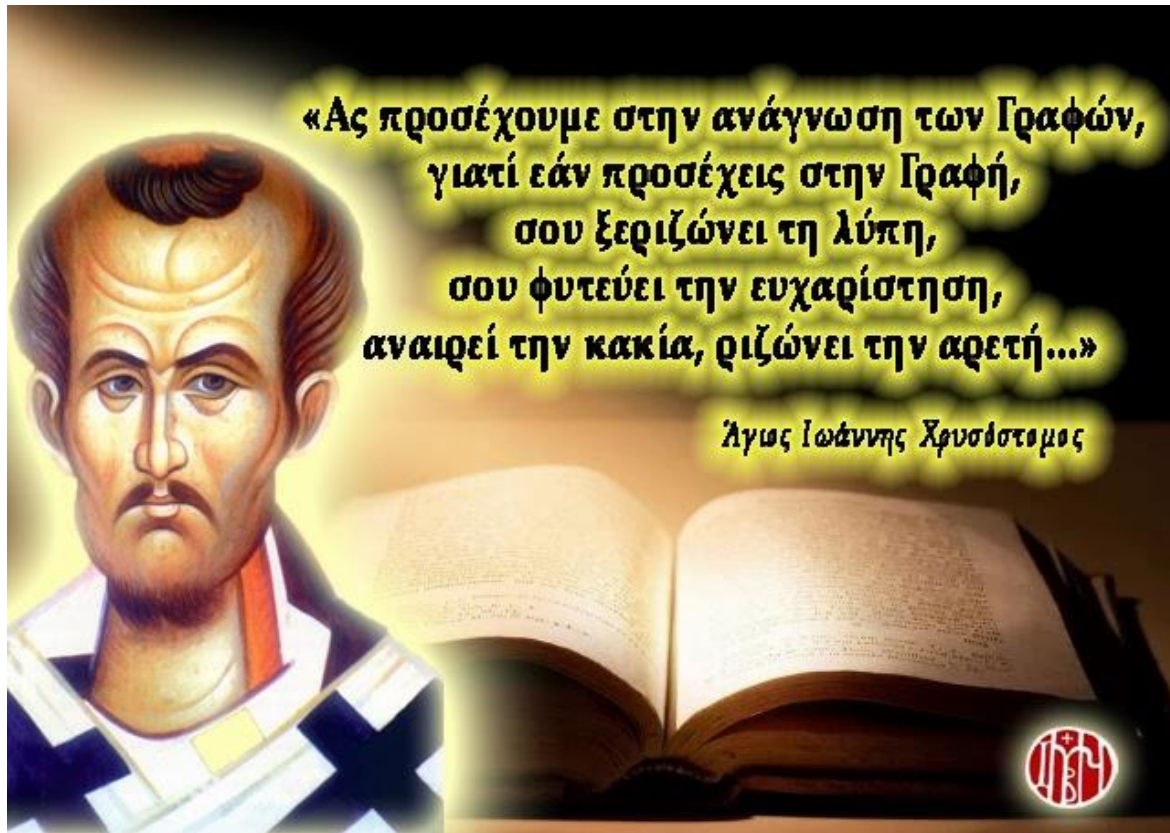
Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος αλλού κάνει λόγο για το δίκαιο αγώνα. Σε αυτόν τον αγώνα κανένας δεν είναι ο καλύτερος, ούτε παίρνει βραβείο αυτός στο τέλος. Γιατί αυτός ο αγώνας δεν είναι από “κότινο”, ούτε έχει διοργανωτή των αγώνων, ούτε έχει θεατές. Έχει συμφωνηθεί από αγγέλους να επιθεωρούν. Εκεί επί πολλές ημέρες καταπονούνται και ταλαιπωρούνται και την κατάλληλη στιγμή παίρνουν το στεφάνι και αμέσως λαμβάνουν την ευχαρίστηση. Εδώ όχι για λίγο, αλλά για πάντα έχουν λαμπρότητα, δόξα, τιμή.

Μετά την ανάγνωση, λοιπόν, της παρούσας εργασίας, η οποία βασίζεται στην μελέτη κειμένων Εκκλησιαστικών και θύραθεν συγγραφέων, ο αναγνώστης γίνεται κοινωνός τόσο των λαμπρών, όσο και των σκοτεινών πτυχών του αθλητισμού του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα.

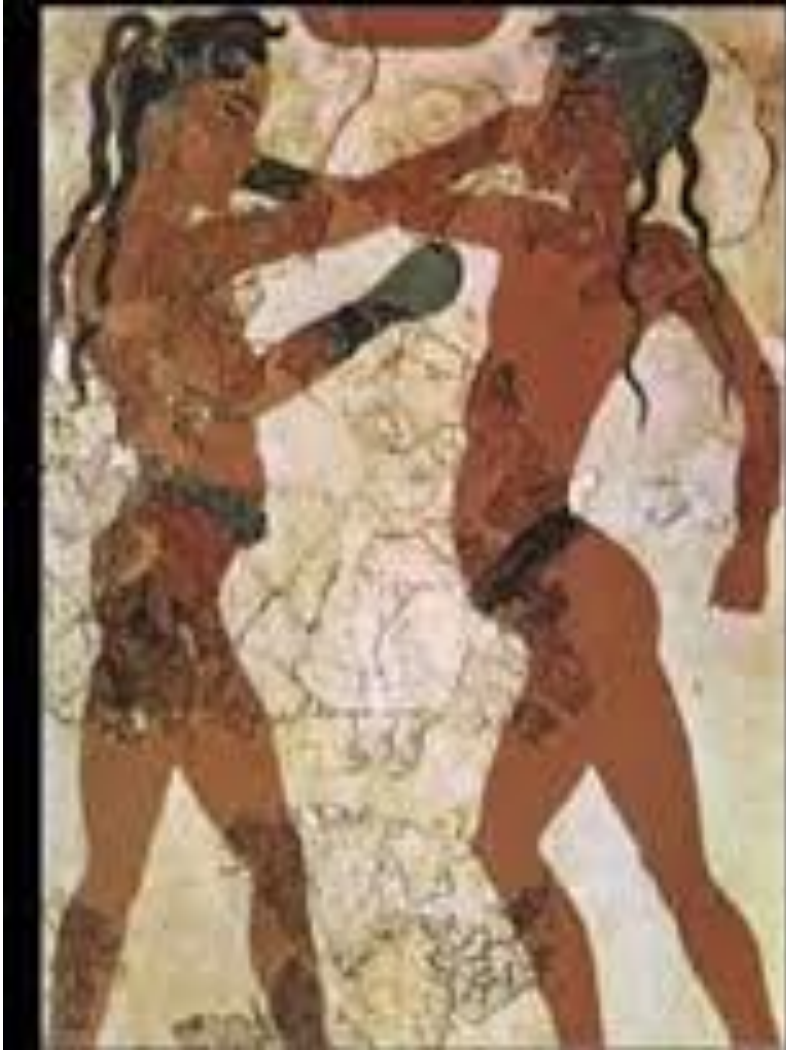
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρχιμ. Ειρηναίος Ι. Χατζηεφραιμίδης (2005), Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ.Χ.), Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλης.
- Άννα Μαράντη (1999), Ολυμπία και Ολυμπιακοί αγώνες, Αθήνα: Τουμπής.
- Κωνσταντίνα Γογγάκη (2003), Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό, Αθήνα: Τυπωθήτω.
- W. Decker (2004), Ο αθλητισμός στην Ελληνική Αρχαιότητα, Μετάφρ. Α. Μακατσώρη, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Χρυσόστομος PG 49.
- Χρυσόστομος PG 50.
- Χρυσόστομος PG 51.
- Χρυσόστομος PG 52.
- Χρυσόστομος PG 53.
- Χρυσόστομος PG 54.
- Χρυσόστομος PG 55.
- Χρυσόστομος PG 56.
- Χρυσόστομος PG 57.
- Χρυσόστομος PG 58.
- Χρυσόστομος PG 59.
- Χρυσόστομος PG 60.
- Χρυσόστομος PG 61.
- Χρυσόστομος PG 62.
- Χρυσόστομος PG 63.
- Χρυσόστομος PG 64.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΥΓΜΑΧΙΑ:

Πυγμαχία

Πυγμάχοι

ΠΑΓΚΡΑΤΙΟ:

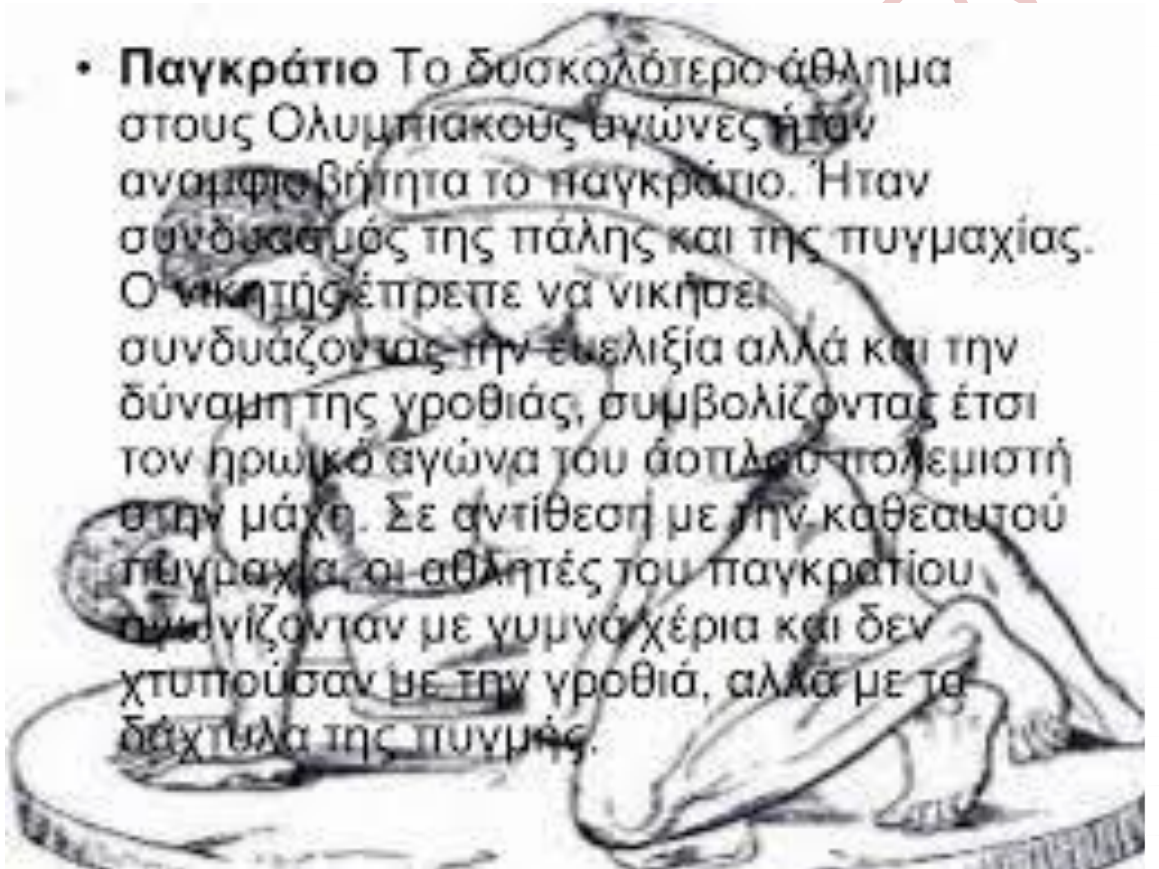
❖ Παγκράτιο

Από τα πιο θεαματικά αγωνίσματα το παγκράτιο ήταν συνδυασμός πυγμής και πάλης. Η παράδοση αναφέρει ότι πρώτος ο Θησέας συνδύασε πάλη και πυγμή για να σκοτώσει το Μινώταυρο.

ΠΑΓΚΡΑΤΙΟ:

- **Παγκράτιο** Το δυσκολότερο άθλημα στους Ολυμπιακούς αγώνες ήταν αναμφισβήτητα το παγκράτιο. Ήταν συνδυασμός της πάλης και της πυγμαχίας. Ο νικητής έπρεπε να νικήσει συνδυάζοντας την ευελιξία αλλά και την δύναμη της γροθιάς, συμβολίζοντας έτσι τον ηρωικό αγώνα του άοπλου πολεμιστή στην μάχη. Σε αντίθεση με την καθαυτού πυγμαχία, οι αθλητές του παγκρατίου αγωνίζονταν με γυμνά χέρια και δεν χτυπούσαν με την γροθιά, αλλά με τα δάχτυλα της πυγμής.

ΠΕΝΤΑΘΛΟ:

ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ – ΑΡΜΑΤΟΔΡΟΜΙΕΣ:

ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ – ΑΡΜΑΤΟΔΡΟΜΙΕΣ:

ΚΟΤΙΝΟΣ

ΣΤΕΨΗ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΗ

